

Berzsenyi tája

A Somló a „tér földi remete”, vagy „Isten itt felejtett kalapja” – miként a nemzet borszerető költője, Vörösmarty Mihály nevezte. El is időzhetnénk itt: kevés olyan szőlőhegy van hazánkban, amelyhez ennyi költői-poétikus tájrajz, emlék, legenda és mese kötődne, mint Somló hegyéhez. Amelyhez költők a legszebb verseiket írták.

Tán azért, mert ha a Balaton vagy a Bakony, az Ajkarendek felőli úton közelítjük, a dombok, mint valami csodás, mesebeli abrosz, egyszerre kisimulnak – a sárgálló repcetáblák felett a derűs napfény fehérén-vakítóan világítja be a meglepő látványt: az óriási hegyszigetként kiemelkedő bazalt haranghegyet.

Fény van és mitológiai ragyogású légtér – a szelíd, délre néző lankákon, főleg a hegy „veséjén” sűrű, titokzatos szőlők. Ráadásul a tektonikus erők létrehozta vulkáni Somló valaha várhegy is volt, egy Anjouk alatt kiépülő várendszer tagja – a híres Somlómár romjai a hegy északkeleti, Dobára tekintő meredek bazaltpereme feletti sűrű vadonban porladoznak. A múlt század elején még rekonstruálni lehetett: csúcsíves építészeti jellegéből 56. századi keletkezésre következtettek – valamelyik hatalmas dunántúli család építette. Az 57. században az egri püspök és esztergomi bíboros Bakócz Tamásé volt, tőle aztán az Erdődyek örökölték; a múlt század elején még Erdődy Sándor volt a tulajdonosa. Ugyan a vár hadi jelentősége a 58. századra elenyészik, ezután lakatlanul maradt, s csakhamar omladékká vált; mégis, a szerény hadi múltja ellenére közszájon forgó legendák születtek róla – így a hegy költője, Kisfaludy Sándor az egyik legnépszerűbb regéjében, A somlai vérszüretben örökítette meg a vár mozgalmas emlékét.

Himfy, az álmodozások, a tökéletes harmóniák utáni vágyakozások fáradt hangú poétája különben is sokat tett a hegy kultuszáért: a vásárhelyi oldalon szép, tizenöt holdas szőlője, négy szobából álló, zsalugáteres kiskastélya volt, s mindkőzt a legkedvesebb jószágának tartotta. „Itt írárom pompás kilátású ablakomból utolsó elmeműveimet” – búcsúzik birtokától, helytől és szellemtől; a teremtő mámortól, magától az élettől.

S valóban, ha a Somló csodás bazalt orgonasípja alatt, mondjuk a taposókút környékén, a Félúton teraszáról vagy egy szőlőben a diófa alatt üldögélve a hamisítatlan, délutáni délre néző tájat figyeljük: pompás, nyugodt, koz-

mikus harmóniák érintenek meg. Még Rhône menti francia barátaim is, akik pedig jól ismerik Burgundiát és még Provence aranszemcsés levegőjét is, ámulva csöndesedtek el az antikvitas finom, érzéki képei láttán. S noha végül is nem annyira „klasszikus” itáliai táj ez, nem Umbria és nem Toscana, de valóban, ha finoman stilizálunk, a bazaltorgonák környékén, ahol kerecsensólyom fészkel, s hollók laknak, észrevehetjük „az istenek közel-létének nyugodt tudatát”, miként azt Hamvas Béla írja *Az öt géniuszban*.

És éppen Hamvas az a szellemi ember, aki a legtöbb hasznot hozott az elmúlt évtizedekben a Somlónak; a Hamvas-reneszánsz az értelmiségi érdeklődés középpontjába helyezte a Somlót: a hegyet is, a tájat is és a borát is, az összetéveszthetetlen somlait, de különösen a Juhfark nevű szőlőjét, amelynek nedűjét sokszor a „nászéjszakák bora” címke alatt menedzselik. (Az igazán szép Juhfark, persze, ritka tünemény, a fajta tíz évből jó, ha két-háromban ad igazán emlékezetes bort.) S ez a momentum a legendák, a mítoszteremtések szerencsés emlékei közé tartozik: a Habsburg-házba nászajándékkul küldött somlai hatására fiú utódok születnek – miként azt a somlai borvidék monográfusa, Csoma Zsigmond agrártörténész kimutatta és könyvének címéül emelte. De Hamvas is megemlíti ugyanezt *A bor filozófiájában* – más összefüggésben, más

szereplőkkel, de végül is anekdotaszerű csattanóval.

„Somlóhegyén hallottam beszélni: egy magyar gróf Indiába utazott vadászni. A rádza vendége volt, és amikor elbúcsúzott, házigazdáját meghívta Magyarországra. Még ugyanabban az évben a rádza csakugyan meglátogatta, s akkor egy téli este, baráti poharazgatás közben elbeszélte szívének bánatát. Alighogy megnősült, szép fiatal nőt vett el, de ő, bár harmincöt éves sem volt, férfiaságát elvesztette. Hiába ment szanatóriumba. Hiába hivatott világhírű orvost. Hiába pasztilla, kúra, injekció, az elveszett férfiaság nem tért vissza. Szegény asszony már a búskomorság, szegény rádza, már az örület szélén állt. A magyar gróf nem szólt egy szót sem, csak hívatta a kulcsárt, és somlai bort hozatott. Aztán parancsot adott, hogy a rádza szobájában mindig legyen somlai, s mikor indiai vendége elutazott, egy láda bort ajándékozott neki. Néhány hét múlt csak el, s a posta Indiából sürgönyt hozott. Ez volt az egész: »Köszönöm, barátom. Kérek még tíz láda somlait.«”

De a Somlót mégsem Kisfaludyval (Himfyvel) és Hamvassal lehet leginkább karakterizálni, s nem is Vörösmartyval, akitől a hegy a térföldi remete titulust kapta, vagy Máraival, aki a *Szindbád hazamegy* című regényében az „örök dolgok” közé emelte a somlait, amelyek „illatában, olajos sűrűségű ízében él va-

lami a régi olasz venyigék hagyományából” – hanem a titáni költő Berzsenyivel.

Ugyanis Berzsenyi tája ez a növénytakarójában is idilli vidék: itt, a legnyugatibb tanúhegyek közt, a Somló–Ság–Kis-Somlyó Bermuda-háromszögében született és vált költővé Berzsenyi Dániel (1776–1836), hogy aztán majd egész életében ide vágyjon vissza.

Költészete is az itteni vulkáni erők intenzív működését idézi: szavaival süvít és röpít, lávaömlésszerű, eget–földet–mitológiákat átölelő képeinek zuhogása és ereje ebből a tájból táplálkozik. S bár szinte egész költői életében hideg, zeuszi magányban élt, művészi világának teremtő mélységei, filozofikus távlatai a legmagasabb rendű tudásról beszélnek – ahogy teszik a legjobb, legszebb somlai borok is; mondjuk Györgykovács Imre emlékezetes tételei. Ezek ugyanis a legfontosabbat tudják: azt, hogy az emberi élet legnagyobb adománya a bölcsesség derúje. A somlai bor, ezt írja Hamvas is, mint komoly, hegyi bor, egyenesen az aggastyánok bora. Ezen a tájon a pirosposzgás gazdák kevésbé poétikus fordulattal úgy hívták: az öregek teje. S bizonyára „a legközelebb áll ahhoz a teremtő mámorhoz és kiérlelt derühöz, amely ezt a világot megalkotta”.

A somlai pedig tüzes, testes, harmonikus savú és eperillatú, zöldesbe hajló csillogású bor – amelyet főként az ősi, somlói szőlőfajták, elsősorban a Szigeti (Furmint), Juhfarkú,

Sárféher, de a Budai zöld és az Olaszrizling adják. Bár kiváló bort szűrnék Hárslevelűből és Traminiből is. Mégis tudni kell, hogy „a” somlai nem fajtabor volt valaha, hanem több fajta keveréke. Legáltalánosabban a Furmint–Juhfark–Sárféher házasításával készült: a bor eleganciáját, harmonikus intenzitását a Furmint adta, savgerincét a Juhfark, illatanyagának gazdagságát pedig a Szagos Sárféher. Kissé zöldesbe hajló, de azért sárga tónusú bora viszont igen jól szállítható; a somlóit ezért fuvarozták zötykölődő társzekerekre a török elleni háborúkba, még a zentai csatamezőre is. A régiek azt tartották saját „empirikus” hagyományaik révén, hogy a somlai az egyetlen bor az országban, amely nem a fejet, hanem a lábakat ingatja meg, s minden káros következmény nélkül.

Ugyanezt tudják a távolabbi, kisebb vulkáni eredetű hegyek odaát a Marcalon, a tájrajzban és vulkanológiában hozzá teljesen hasonló Ság és Kis-Somlyó is: a Sághegy kemény, savas, „vesemosónak” is tartott fehérborát valaha patikában gyógyszerként árulták; innét szállított a „vaskancellár” Bismarck és Vilmos császár is. A Kis-Somlyó egészen kiváló mikroklimatikus adottságai a szerényebb méretek, a kis dülök ellenére is kitűnő szellemű, kerek és tömör szerkezetű, őszinte borokat adott és ad ma is. ♣

(Részlet a szerző *A somlai* című kötetéből)

BERZSENYI DÁNIEL BÚCSÚZÁS KEMENES-ALJÁTÓL

Messze setétedik már a Ság teteje,
Ezentúl elrejt a Bakony erdeje,
Szülőföldem, képedet:
Megállok még egyszer, s reád visszanezék.
Ti kékellő halmok! gyönyörű vidékek!
Vegyétek bús könnyemet.

Ti láttátok az én bölcsőmnek ringását
S ácsorgó ajakam első mosolygását
Szülém forró kebelén;
Ti láttátok a víg gyermek játékeit,
A serdülő ifjú örömit, gondjait,
Éltem vidám reggelén.

Mélyen illetődvé búcsúzom tőletek;
Elmégyek: de szívem ott marad véletek
A szerelem láncain.
Hímezze bár útam thessali virulmány,
Koszorúzza fejem legdicsőbb ragyogvány
A szerencse karjain;

Bánatos érzéssel nézek vissza rátok,
Ti szelíd szerelmek s vidám nyájasságok
Örömmel tölt órái!
Nem ád vissza nékem már semmi titeket!
Evezzem bár körül a mély tengereket,
Mint Magellán gályái.

Oh, gyakran a szívnek édes ösztöneit
S tárgyaihoz vonzó rózsaköteleit
Egy tündér kép elvágja!
A szilaj vágyások gigászi harcait,
E bujdosó csillag ezer orkánjait
Bévent szemünk nem látja.

Hív szívünk csendesebb intését nem halljuk,
Az előttünk nyíló rózsát letapodjuk,
Messzebb járnak szemünk;
Bámulva kergetjük álmunk tarka képét,
Örökre elvesztjük gyakran éltünk szépét,
S későn hullnak könnyeink.

